

घरातील स्वयं अध्ययन सत्रे

प्रा. विजयकुमार पाईकराव, नाशिक, संपर्क - ९४०३७७४५२९

घरातील स्वयं अध्ययनातून ज्ञानविस्तार, स्वाध्याय, गृहपाठ, कौशल्यसंस्कार शाळेबरोबरच होत असतात. अध्ययन परिस्थितीला प्रतिसाद देणारे कंगोरे, जबाबदारीने, एकजुटीने आणि कल्पकतेने शाळेत केलेले अध्ययन अधिक दृढ करण्यासाठी; घरातील स्वयं अध्ययन सत्रे दीर्घकालीन उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी उपयुक्त होतात. स्वावलंबन आणि प्रबुद्ध नागरिकत्वाची पेरणी व मशागत पाठ्यपुस्तकाशिवाय अधिक होते. मात्र यामध्ये कर्मकांड, किंवा भीतीपोटी घरातील ज्ञानार्जनात अनेक कृती करतात मात्र त्यात तर्कबुद्धी असावी. स्व-सामर्थ्याने, स्व-बळावर करण्याच्या ह्या साऱ्या कृतीतून संस्कार घडतात. संस्कार ही मानसिक प्रक्रिया आहे. त्यात एकवाक्यतेऐवजी अनेकाग्रता आणणेच उपयुक्त असते. घरातील स्वयं अध्ययनातील प्रत्येक उपक्रमात उपयुक्ततामूल्य महत्त्वाचे आहे. प्रार्थनेमध्ये आपण जे व्हावे असे म्हणतो त्यासाठी आपण सर्व शक्तीनिशी प्रयत्न केले पाहिजे. प्रयत्न न करता केलेली प्रार्थना फलदायी होत नाही. कुतूहल, जिज्ञासा आणि जागरूकता व चिकाटी या तत्त्वावर हे आधारित आहे. शालेय औपचारिक शिक्षणात कर्तव्य आणि सेवाधर्माच्या अभ्यासाची कल्पकता ही घरातील स्वयं अध्ययन सत्रे संपन्न करतात. ह्यातून संस्कृतायज्ञेशन घडते.

मुळात वाचन हा केवळ एक संस्कारच नसून संवादाच्या लेखन, वाचन, भाषण व श्रवण या चारही पायाभूत कौशल्यांपैकी ते स्वयं अध्ययनासाठी महत्त्वाचे कौशल्य आहे. अवांतर वाचनही महत्त्वाचे आहे. याकरिता घरातील आई-

वडील, दादा-ताई, काका-काकू, आजी-आजोबा, आल्या यापैकी जे उपलब्ध असतील त्यांनी शास्त्रीय पद्धतीच्या अभ्यासाने हे बदल करावे. घोका आणि ओका ही संस्कृती यातून कमी होईल त्यासाठी काही अभ्यासानुभव उपक्रम.

१. टी.व्ही.चा उपवास:-

आपण जसा धार्मिक व आरोग्यविषयक कार्यासाठी उपवास करतो. तसा उपवास टी.व्ही.न पाहण्याचा करू या. कारण प्रबोधन हा उद्देश दूरदर्शन माध्यमाचा तेवढ्या प्रमाणात पूर्ण झालेला नाही. हा उपवास तुम्ही आठवडा, पंधरा दिवस व महिना असा वाढवू शकता. गृहपाठाच्या घरातील सत्रात याचा खूप चांगला उपयोग होतो. बघा तर जमते का.

२. मुलाबरोबरच पालकांनीही वाचन बसावे:-

ही गोष्ट तशी अवघड आहे. पण सुशिक्षित पालकांनी आत्मसात करण्यासारखी आहे. व्यायाम, पोहणे, फिरणे, इत्यादी बाबी ह्या 'लोका सांगे ब्रम्हज्ञान आपण कोरडे पाषाण' या म्हणीप्रमाणे होताहेत. त्या टाळता येतील.

३. मुलांना रेडिओवरील श्रवण किंवा तुम्ही केलेले वाचन आवडते. अधून-मधून याचा उपयोग आपण करू शकता.

* * * मोबाईल व संगणकाचाही उपयोग घरच्या स्वयं अध्ययनासाठी आपण करू शकतो. नुसते गेम्स व गाणी ऐकण्यापेक्षा त्याचा उपयोग अधिक गंभीरतेने करूयात.

५. अभ्यास क्षेत्र (Study Zone) :- आपल्या घरातीलच एखादा कोपरा, खोली किंवा जागा तुमचे

अभ्यास क्षेत्र म्हणून वापरू शकतो. कारण अभ्यासाला ओळखीची जागा असल्यास त्याचा उपयोग होतो.

६. घरात व घराबाहेर स्वच्छता पाळणे :-

घरात अभ्यासात समस्या येतात, त्या आरोग्याच्या अन अस्वच्छतेच्या, त्या आपण कमी करू शकतो. त्याकरिता परसबाग व सांडपाण्याचा उपयोग करता येईल. गरजेच्या, महत्त्वाच्या व अभ्यासाच्या साधनाची काळजी घेणे. आपल्यापासून दुसऱ्याला कुठल्याही तऱ्हेचा त्रास होऊ न देणे. वागण्यात नम्रता, सभ्यता व शिष्टाचार पाळणे या गोष्टी कराव्यात.

७. हळू आवाजात बोला :-

घरातील आरडाओरडा, आदळापट ह्या बाबी अभ्यासावर अनिष्ट परिणाम करतात. आपल्या घरातील वातावरण आनंदी राहण्यासाठी प्रयत्न म्हणजे हळू आवाजात सुस्पष्ट बोलणे सर्वांनी शिकावे.

८. आदर्श पालकत्व :-

पालकत्वाचे विविध पैलू आत्मसात करावेत. त्यानुसार कृती केल्यास घरातील अभ्यास संस्कारात एकवाक्यता येते.

९. घरातील वैयक्तिक ग्रंथालय :-

घरच्या अभ्यासासाठी आग्रह धरला पाहिजे. प्रत्येक घरात ग्रंथालयामुळे वातावरण अत्यंत उत्साही होते. कादंबरी वाचनातील आनंद दैनंदिन गृहपाठातून घेतो येतो हा अनुभव आहे.

१०. वृत्तपत्रे, नियतकालिके व मासिकांचे सदस्यत्व:-

विद्यार्थी, पालक व शिक्षणाला वाहिलेली वृत्तपत्रे, नियतकालिके व मासिके असतात. त्यांचाही उपयोग घरच्या अभ्यासासाठी होतो. तो आम्ही सर्वांनी करून घ्यावा. किमान दोन तरी मासिकाचे सदस्यत्व स्वीकारावे. तुमच्या मुलांचे नावे हे मासिके येते

तेव्हा तो त्यास गौरव वाटतो. त्यामुळे घरच्या अभ्यासात त्यांची एकाग्रता वाढते.

१०. सूचना वही व निरोप पॅड घरातील अभ्यासास उपयुक्त :-

जुन्या कागदाची किंवा छोटी डायरीवजा नोंदवही करून त्याचा सूचना वही किंवा निरोप पॅड म्हणून वापर करावा. घरच्या अभ्यासासाठी, पारदर्शी वातावरण निर्मितीसाठी त्याचा उपयोग होतो. मुले पालकांना निरोप लिहून ठेवतात, त्यातून नेमकेपणा व मुद्देसूदपणा निर्माण होतो.

११. अंताक्षरीतून घरचा अभ्यास :-

घरातील इतर सदस्यांनी मुलाबरोबर खेळावे त्यात मैदानी खेळाबरोबर अंताक्षरीतून अनेक भाषेचे घटक आपण अभ्यासू शकतो.

१२. वाढदिवसाला पुस्तक भेट :-

घरातील मुलांना वाढदिवशी रंगीबेरंगी कपडे, खाऊबरोबरच पुस्तकेही भेट द्या. या पुस्तकात जर मासिकांची वर्गणी भरून भेट दिली तर दरमहा तुम्ही ही आठवण ताजी टवटवीत करू शकता. घरच्या अभ्यासास.

१३. पेटी ग्रंथालय :-

आपल्या मल्लीत, उपनगरात, वार्डात, वेटाळीत, वाड्यात, सहनिवासात अपार्टमेंट, इत्यादी मध्ये पेटी ग्रंथालयाचा प्रयोग घरच्या अभ्यासास व अवांतर वाचनास लाभदायक होत आहे. कुसुमाग्रज प्रतिष्ठान नाशिक यांनी याकरिता काही साहाय्य देण्याची योजनाही सुरु केली आहे. त्यापेक्षा हम कर्हाँ अकेले है। साथ है यह कारवाँ तुम्ही सुरु तर करा. पेटीच्या ऐवजी ग्रामीण भागात कापडी पिशवीसुद्धा आपण वापरू शकतो.

१४. कविता, गाणे, चुटकुले, म्हणी, चित्रे, व्यंगचित्रे म्हणी इत्यादी वापरून हस्तलिखित काढणे. आपल्या घरातील सदस्यांचा वापर यात होण्याबरोबरच

आजी-आजोबांच्या, आई-बाबांच्या राहून गेलेल्या, अपूर्ण कृतीही पूर्ण करण्याची संधी यातून मिळेल.

१५. दिवसातून एकदा तरी एकत्र जेवण, एखादी मालिका, बातम्या/मनोरंजन एकत्र पाहतो. तसा अभ्यासही घरात एकत्र करावा. त्याचा उपयोग होतो.

१६. सुविचार व प्रार्थना घरच्या अभ्यासास उपयुक्त व प्रेरणादायी आहेत. तुम्हीही स्वानुभव घ्या.

१७. नव्या पुस्तकांवर, वड्यांवर नाव घालण्याचा उपयोग अभ्यासासाठी होतो. स्वामित्व हा मालकीहक्क अभ्यासासाठी उपयुक्त ठरतो. सार्वजनिक वाचनालयातील वाचनापेक्षा घरच्या पुस्तकांचे वाचन अधिक सुलभ व लाभदायक असते. मात्र सौम्य शिस्त हवीच हे नक्की ध्यानात ठेवा.

१८. लेखनासाठी पेन, पेन्सिलचा गुणात्मक दर्जाही घरच्या अभ्यास लेखनासाठी महत्त्वाचा असतो. फाऊंटन पेन व जेलचे पेन वापरल्यास अक्षराचे वळण चांगले होते.

१९. सकाळ-संध्याकाळी फावल्या वेळेचे नियोजन करून घरचा अभ्यास पूर्णत्वास नेता येतो. याकरिता रात्रीची जागरणे, घोंकंपटी करण्याची गरज नाही, याचा उपयोग बहुश्रुत होण्यासाठी होतो.

२०. आपले शब्दभांडार वाढवा :-

ज्ञानविज्ञानशास्त्रांच्या अभ्यासात शब्दभांडार, भाषाज्ञान महत्त्वाचे ते आपण निरंतर वाढवले पाहिजे. घरच्या अभ्यासाच्या सरावाने त्यात यश प्राप्त होते.

२१. घरच्या अभ्यासासाठी शिक्षक हस्तपुस्तिकासारखे, पालक हस्तपुस्तिकाकडेही

शास्त्रीय पद्धतीने पाहणे व त्यांची निर्मिती करून सुयोग्य वितरण करणे आवश्यक आहे.

घरच्या अभ्यास सहवासात फुलणारे कुटुंब धन्य.

बालकाची पालकांकडून अपेक्षा :-

सुप्रिय ती. आई-बाबा. ताई-दादा व अन्य, माझे म्हणणे ऐका. मला प्रोत्साहन द्या. माझ्याकरिता तुमचा वेळ द्या. माझ्या सोबत चांगले बोला, अन चांगले वागा. तुमच्या बोलण्यावागण्याकडे पाहूनच मी शिकत असतो. तुम्ही चांगले वागा. माझी क्षमता ओळखा अन हो माझी दुसऱ्या बरोबर तुलना करू नका. माझा वयोगट, समजून घ्या. तसेच माझ्याशी वागा. माझ्या शिक्षकांनी तुम्हांस बोलावले, तर त्यांना आवश्यक भेटा. तेव्हा माझी संपूर्ण माहिती शिक्षकांकडून जाणून घ्या. मी अज्ञानी आहे, मला सबुरीने-समजून घ्या. इतरांसमोर मला अपमानित करू नका. माझे जास्त लाडही करू नका. मी बिघडेन. मला बाहेरचे खाद्यपदार्थ खायला देऊ नका त्याने माझी तब्येत बिघडेल. मला रोख पैसे देऊ नका. मला आवश्यक व गरजेची वस्तू मात्र आणून द्या. तुम्ही नशापाणी करू नका. आपसात भांडू नका. त्यामुळे मी घरचा अभ्यास करू शकत नाही. माझी परीक्षा सुरु असतांना तुम्ही टी.व्ही. कमी बघा. माझ्या गुणांचा विकास होण्याकरिता, मला चांगली पुस्तके आणून द्या. मला धन नको. पण ज्ञानसंस्कार द्या. मी जसा आहे तो तुमचाच आहे. माझ्या अस्तित्वाचा स्वीकार करा. माझ्यामधून एक चांगला माणूस घडवा. आरोग्याची फळे देणारी व्यायाम ही एक अमृतवल्ली आहे.

घरातील स्वयं अध्ययन सत्रात यश, आरोग्य, संकल्पना, माधुर्य, वैभव, समृद्धी-सिद्धी संस्कारासाठी त्याची कास धरूयात.
